

Η Ιατρική στην Αρχαία Ελλάδα

Κωνσταντίνος Φωτίου, Παιδίατρος, Αναπληρωτής Διευθυντής Παιδιατρικού Τμήματος Π.Γ.Ν.-Μ. "ΕΛΕΝΑ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ".

Η Ιατρική ήταν σαφώς προηγμένη στους αρχαίους Αιγυπτίους, Μεσοποτάμιους, Ινδούς και άλλους λαούς μερικές χιλιετηρίδες πριν διαμορφωθεί στην αρχαία Ελλάδα. Όμως, η αρχαία ελληνική Ιατρική ήταν πραγματικά η πρώτη επιστημονική Ιατρική και βρίσκεται πολύ πιο κοντά στη σύγχρονη Ιατρική απ' αυτήν των λαών που αναφέρθηκαν. Εξάλλου, δεν είναι τυχαίο ότι πάρα πολλοί ιατρικοί όροι έχουν τις ρίζες τους στην ελληνική γλώσσα. Το δε κύριο κοινό χαρακτηριστικό με την Ιατρική της σύγχρονης εποχής είναι, ότι η ελληνική Ιατρική μέσα από την πορεία της των χιλιών και πλέον χρόνων κατόρθωσε να απαλλαγεί από τις δεισιδαιμονίες και τις προκαταλήψεις και να μη θεωρεί την αρρώστια ως υπερφυσικό φαινόμενο, αλλά να την προσεγγίζει ως ένα φυσικό και "φυσιολογικό" επακόλουθο και με επιστημονική σκοπιά. Η αρχαία ελληνική Ιατρική διαφεύγει χρονικά σε τρεις περιόδους:

- 1η περίοδος: Προϊπποκρατική, για την οποία δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε επακριβώς το χρόνο που άρχισε να διαμορφώνεται, εκτείνεται δε μέχρι τον 5ο π.Χ. αιώνα.
- 2η περίοδος: Ιπποκρατική, από τον 5ο π.Χ. μέχρι τον 3ο π.Χ. αιώνα.
- 3η περίοδος: Μεταϊπποκρατική, από τον 3ο π.Χ. μέχρι το 2ο μ.Χ. αιώνα.

1. Προϊπποκρατική περίοδος

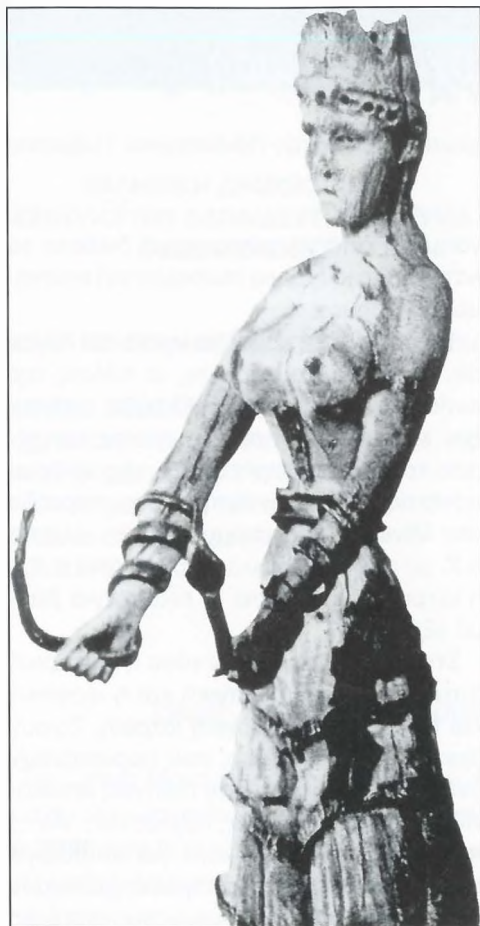
Όπως αναφέρθηκε, δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς άρχισε να διαμορφώνεται η αρχαία ελληνική Ιατρική. Πάντως, είναι γεγονός, ότι η Ελλάδα υπήρξε χώρα ευ-

νοημένη από τη φύση αφού διέθετε το κατάλληλο κλίμα για συστηματική επιστημονική έρευνα.

Έτσι, η Κρήτη και άλλα νησιά του Αιγαίου, οι ελληνικές αποικίες, οι πόλεις της Ιωνίας και η ηπειρωτική Ελλάδα ανέπτυξαν λαμπρό πολιτισμό, ο οποίος επηρέασε τα μέγιστα την εξέλιξη της ανθρωπότητας. Ήδη στην Κρήτη, στην περίοδο του Μινωικού πολιτισμού (4η-2η χιλιετία π.Χ. με αποκορύφωμα 2.500 χρόνια π.Χ.), η Ιατρική είχε φθάσει σ' ένα υψηλό βαθμό εξέλιξης.

Στο νησί εξασκούσαν τόσο η εμπειρική Ιατρική, όσο και η μαγική και η ιερατική και τέλος η επιστημονική Ιατρική. Έχουν βρεθεί πήλινα ειδώλια, που παριστάνουν ανθρώπινα μέλη και που πιθανώς απεικονίζουν επιπολάζουσες αρρώστιες. Αυτά πιθανώς ήταν αναθήματα για απαλλαγή από την αρρώστια. Για παράδειγμα έχουν βρεθεί ειδώλια κάτω άκρων, που πιθανώς υποδηλώνουν ρευματικές νόσους, καθώς και ειδώλια μαστών, που υποδηλώνουν μαστίτιδες, όγκους κ.ά. Κάποια άλλα ιατρικής σημασίας ειδώλια απεικονίζουν γυναίκα που θηλάζει, γυναίκα που έχει γεννήσει, σπαργανωμένο βρέφος, ενώ άλλα τις φάσεις του τοκετού διδύμων. Στο ιατρικού ενδιαφέροντος Ιερό των Γουρνιών έχει βρεθεί η περίφημη "θεά των όφρων", ιαματική θεότητα (Εικ. 1).

Η Κρήτη ήταν ονομαστή για τα πολλά αρωματικά ιαματικά βότανά της. Για παράδειγμα, η μίνθη για τους κολικούς, για νευραλγίες, ρευματισμούς, διάρροιες, δυσμηόρροια κλπ. Το δίκταμο, το πιο γνω-

Εικόνα 1. Η μινωική θεά των όφεων (Κνωσός). Αναπαράσταση (Μουσείο Καλών Τεχνών Βαρκελώνης).

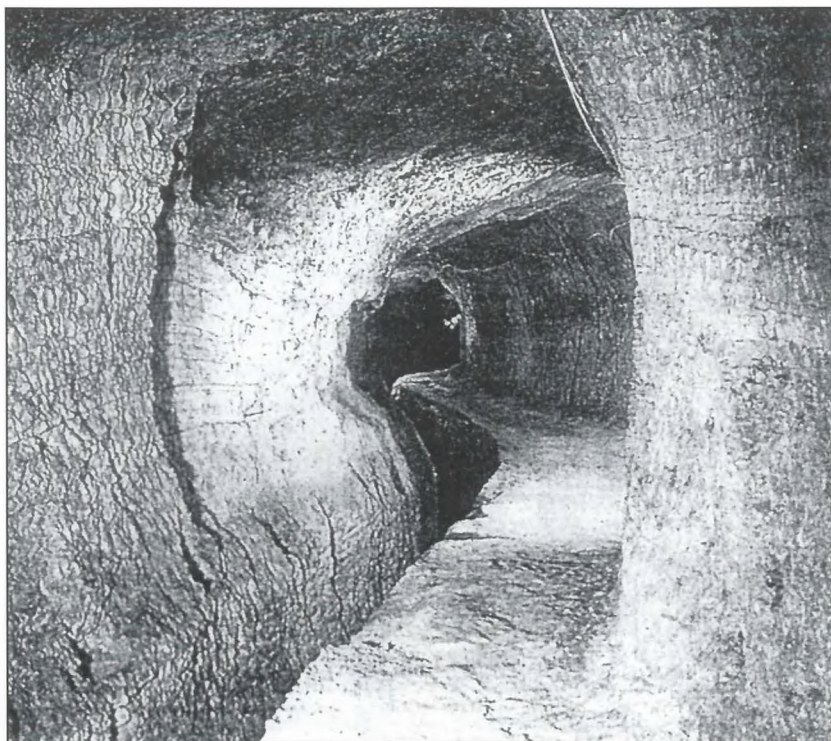
στό απ' όλα, ως ωτόκο, εκτρωτικό και για αρρώστιες του γαστρεντερικού, των πνευμόνων κλπ. Το αφίνθιον ή αφιθιά (κοινώς αρτεμισία) ως διεγερτικό, για τις αρρώστιες από ψύξη, τους σπασμούς, τους έλμινθες κλπ. Αναφέρονται επίσης και βότανα για την προφύλαξη από μεταδοτικά νοσήματα των γεννητικών οργάνων, ενώ αναφέρεται και η χρήση προφυλακτικών μέσων από τις γυναίκες με την τοποθέτη-

ση κύστης γίδας μέσα στο αιδούο. Εκείνο, όμως, που προκαλεί το θαυμασμό είναι οι γνώσεις και τα επιτεύγματα υγιεινής των Κρητών, δείγματα του λαμπρού πολιτισμού τους.

Στο ανάκτορο της Κνωσού και σε άλλους αρχαίους οικισμούς έχουν βρεθεί συστήματα αποχέτευσης, συστήματα ύδρευσης, λουτρά, αποχωρητήρια, συστήματα αποκομιδής απορριμμάτων, κεντρικοί υπόνομοι. Για ένα τέτοιο σύστημα αποχέτευσης ένας μελετητής γράφει: «Μια ημέρα, μετά από ραγδαιότατη βροχή διαπίστωσα ότι όλοι οι αγωγοί λειτουργούσαν τέλεια και το νερό έτρεχε στους υπονόμους, το ύψος των οποίων επέτρεπε σε όρθιο άτομο να βαδίζει μέσα σ' αυτούς. Αμφιβάλλω αν υπάρχει άλλο παράδειγμα αποχετευτικού συστήματος, που να εξακολουθεί να λειτουργεί μετά από 4.000 χρόνια από την κατασκευή του». Τέτοια συστήματα υγιεινής έχουν βρεθεί και σε άλλα νησιά της Ελλάδας, όπως το περίφημο "Ευπαλίνειο όρυγμα" (Εικ. 2, 3 και 4).

Ως κύρια γραπτά τεκμήρια για την αρχαία ελληνική Ιατρική παραμένουν τα έπη του Ομήρου (9ος-8ος π.Χ. αιώνας), τα οποία παρέχουν πλήθος πληροφοριών και μάλιστα για τη Χειρουργική. Ο μεγάλος ποιητής συνέλεξε τις πληροφορίες από τα πεδία των μαχών με την ποικιλία και την πληθώρα των τραυμάτων, την ανάγκη παροχής άμεσης βοήθειας και θεραπείας, την ποικιλία των χρησιμοποιούμενων όπλων κλπ. Στα έπη περιγράφονται 140 τραύματα διαφορετικής βαρύτητας, όπως με ξίφος, δόρυ, βέλος κ.ά. Η περιγραφή των τραυμάτων και των καταγμάτων είναι τόσο ακριβής, ώστε να διερωτάται κανείς μήπως ο ίδιος ο Όμηρος ήταν γιατρός.

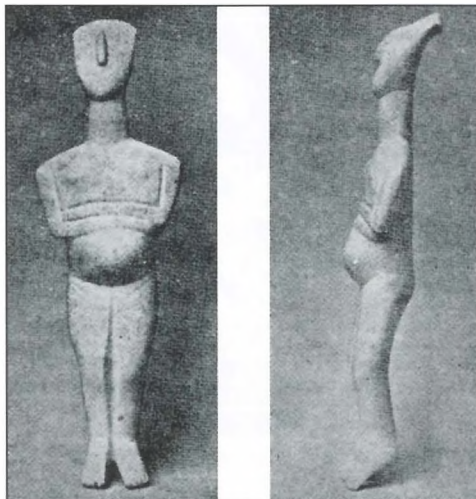
Κυριότεροι γιατροί ήταν οι δύο γιοί του Ασκληπιού, ο Μαχάων και ο Ποδαλείριος. Επίσης, ο Αχιλλέας (Εικ. 5) είχε ιατρικές γνώσεις ως μαθητής του Κένταυρου Χεί-

Εικόνα 2. Το “Ευπαλίνιο όρυγμα” της Σάμου. Έργο του Μεγαρέα μηχανικού Ευπαλίνου (520 π.Χ.) για να καλυφθούν οι ανάγκες σε νερό στη Σάμο.

Εικόνα 3. Οικία στη Σαντορίνη. Ανάμεσα στα δυο πεζούλια υπάρχει στο δάπεδο οπή (πήλινος αγωγός).

Εικόνα 4. Προϊστορικό κυκλαδικό ειδώλιο εγκύου.

ρωνα, καθώς και ο Νέστορας, ο Πάτροκλος και άλλοι, η δε θεραπεινίδα του Νέστορα, Εκαμήδη, θεωρείται η πρώτη νοσοκόμα. Αυτοί γνώριζαν την εξαγωγή ξένων σωμάτων από τους τραυματισμένους, την επίσχεση αιμορραγιών, τη διενέργεια χειρουργικών επεμβάσεων, την εφαρμογή επιδέσμων και επιθεμάτων, τη χρήση φορειών. Επιπλέον, στα έπη ανευρίσκουμε πολλούς ανατομικούς όρους, όπως και περιγραφές επιδημικών νόσων, ψυχικών νόσων, μέθης κλπ.

Στην αρχαία Ελλάδα και σε παλαιότερες εποχές ήταν εξαιρετικά διαδεδομένες η θεουργική και η ιερατική Ιατρική. Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν πολλούς θεούς, πολλοί δε απ' αυτούς τους θεούς είχαν τη δύναμη να επιφέρουν αρρώστιες, αλλά και να τις θεραπεύουν. Σπουδαιότερος γιατρός θεωρείτο ο θεός Απόλλων, ο εφευρέτης της Ιατρικής, αυτός που έστελνε τους λοιμούς ή έσωζε τους ανθρώπους απ' αυτούς. Η Άρτεμις, αδελφή του Απόλλωνα, ήταν η λοχεία θεά. Η θεά Αθηνά ήταν η προστάτιδα της υγείας των ανθρώπων και θερα-

πεύτρια αυτών. Η θεά Ήρα ήταν η προστάτιδα των τικτούσων γυναικών και τιμωρός των μοιχαλίδων και των μοιχών.

Εκτός από τους θεούς του Ολύμπου υπήρχαν και άλλες ιατρικές θεότητες, όπως η Ειλείθια (Εικ. 6), θεότητα του τοκετού και προστάτιδα των επιτόκων, ο Παιάν, θεραπευτής ιδίως των τραυμάτων των άλλων θεών, ο Αμφιάραος, σπουδαίος επίσης θεραπευτής κ.ά. Ο Μελάμπους (περί το 14ο αιώνα π.Χ.) θεωρείται ως ο πρώτος γιατρός, κατήγετο δε από το Άργος. Ήταν αυτός που θεράπευσε τις θυ-

Σ α ρ ρ ι α ρ ρ ο ι ε ρ ε μ

Εικόνα 5. Ο Αχιλλέας επιδένει το τραύμα του Πάτροκλου στον Τρωικό Πόλεμο. Αναπαράσταση σε κύπελλο (Μουσείο Βερολίνου).

Εικόνα 6. Ειλείθια: μινωική θεά της γονιμότητας και του τοκετού. Πήλινο γλυπτό του 1600 π.Χ. (Μουσείο Ηρακλείου).

γατέρες του βασιλιά του Άργους Προΐτου, οι οποίες έπασχαν από φρενίτιδα και υστερία. Ο Κένταυρος Χείρωνας θεωρείται κι αυτός ως ο πρώτος γιατρός των μυθικών χρόνων. Υπήρξε μεγάλος θεραπευτής και φαρμακολόγος. Ήταν ο πρώτος που ίδρυσε ιατρική σχολή στο Πήλιο, στην οποία ήταν και δάσκαλος. Στη σχολή του φοίτησαν ο Ασκληπιός, ο Αχιλλέας, ο Ηρακλής, ο Ιάσωνας και άλλοι σπουδαίοι ήρωες.

Η Ιατρική του Ασκληπιού

Από τον 5ο π.Χ. αιώνα, όμως, η λατρεία του Ασκληπιού εκτόπισε ως προς την Ιατρική και την υγεία τη λατρεία κάθε άλλου θεού. Ο Ασκληπιός θεωρείται ο δημιουργός της ιατρικής τέχνης και ο πρώτος επιστήμονας γιατρός. Στα αγάλματα που έχουν βρεθεί παριστάνεται συνήθως να κρατά ένα ραβδί, γύρω από το οποίο τυλίγεται ένα φίδι. Όπως δε το φίδι απορρίπτει το δέρμα του αντικαθιστώντας το με νέο, έτσι και ο Ασκληπιός διώχνει την αρρώστια από τον άνθρωπο και την αντικαθιστά με την υγεία.

Ως τόπος καταγωγής του Ασκληπιού αναφέρεται η Τρίκκη (Τρίκαλα). Θεωρείται δε ότι ήταν πρόσωπο υπαρκτό, που θεοποιήθηκε μετά το θάνατό του. Είχε δύο γιούς, τον Ποδαλείριο και το Μαχάωνα και πέντε κόρες: την Υγεία, την Ιασώ, την Πανάκεια, την Αίγλη και την Ακεσώ.

Τόποι λατρείας του Ασκληπιού ήταν τα "Ασκληπιεία", τα οποία συγχρόνως ήταν και θεραπευτήρια. Το πρώτο Ασκληπιείο θεωρείται ότι ιδρύθηκε στην Τρίκκη από τους δύο γιούς του μετά την επιστροφή τους από τον πόλεμο της Τροίας, στον οποίο πήραν μέρος. Στη συνέχεια οι γιοί του και οι απόγονοί του ίδρυσαν και άλλα Ασκληπιεία, τα οποία ήταν τελικά πάνω από 300, διάσπαρτα σε όλη την Ελλάδα αλλά και εκτός αυτής. Το πιο φημισμένο αλλά και το σπουδαιότερο ήταν το Ασκλη-

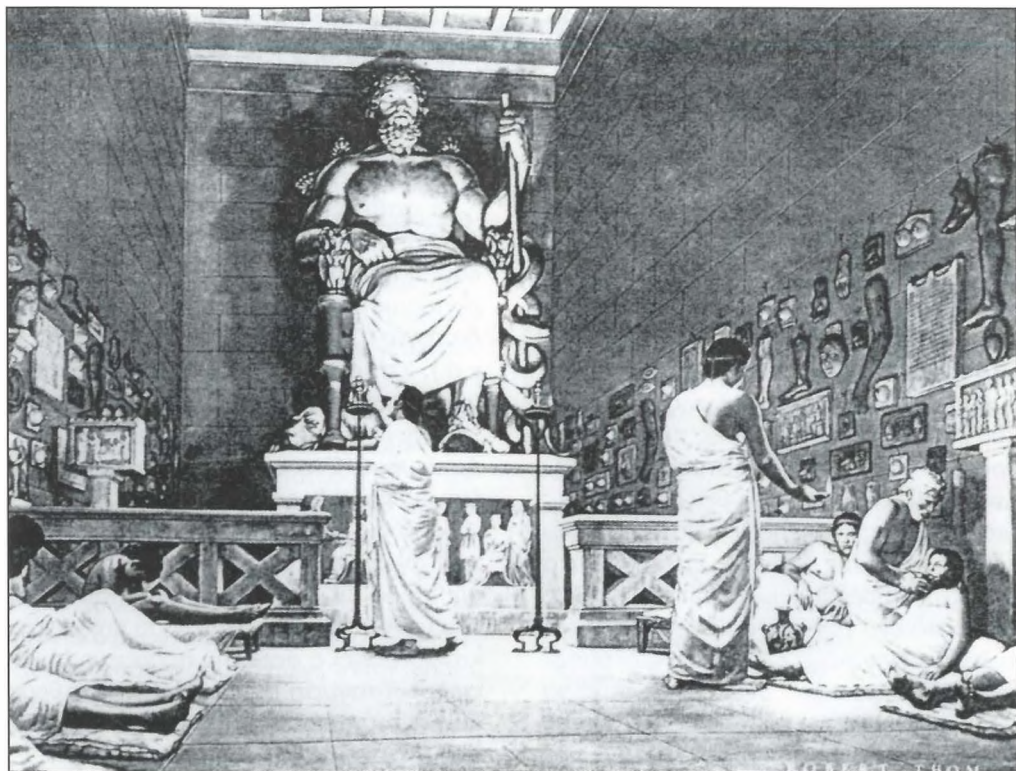
πιείο της Επιδαύρου (Εικ. 7). Περίφημα ήταν και αυτά της Τρίκκης, της Κω, της Αθήνας, της Κρήτης, της Σικυώνας, της Κνίδου, της Περγάμου, της Ρώμης κ.ά., συνέχισαν δε να λειτουργούν ως θεραπευτήρια μέχρι τον 5ο π.Χ. αιώνα.

Οι ασθενείς που προσέρχονταν στα Ασκληπιεία για θεραπεία έπρεπε να ακολουθήσουν μια προκαταρκτική υγιεινοθεραπευτική αγωγή (καθαριότητα σώματος, διαιτητική αγωγή, σωματικές ασκήσεις κ.ά.). Στη συνέχεια ο ασθενής παρέμενε μια ή περισσότερες νύχτες στο καλούμενο "Άβατον", στα πόδια του αγάλματος του Ασκληπιού. Εκεί οι ιερείς-ιατροί εφαρμόζαν διάφορα θεραπευτικά μέσα.

Το κύριο όμως στοιχείο στη θεραπευτική αγωγή ήταν η καλούμενη "εγκοίμησις" (Εικ. 8), δηλαδή, κατά τη διάρκεια του ύπνου (ή και με πρόκληση υπνωτικής κατάστασης) ο ασθενής πρόσμενε (ή και ονειρευόταν) ότι θα εμφανιζόταν ο θεός και θα του όριζε τι να κάνει. Ήταν ένα είδος θεραπείας δι' αυθυποβολής.

Στα αναθήματα υπάρχουν αρκετές πληροφορίες γι' αυτό το είδος της θεραπείας. Π.χ. σε κάποιο ανάθημα αναφέρεται: «*Η Ερασίπη από τις Καφυές: Κοιμήθηκε στο νάο και ονειρεύτηκε ότι ο θεός μάλαξε το στομάχι της και τη φίλησε και της έδωσε μια κούπα με φάρμακο. Της παράγγειλε να το πιεί και μετά να κάνει εμετό. Υπάκουσε και λέρωσε το φόρεμά της. Όταν το πρωί ξύπνησε, είδε το ρούχο της μέσα στη βρομιά του εμετού της και μετά από αυτό θεραπεύτηκε*».

Τα "ιάτρα" ήταν η αμοιβή του Ασκληπιείου για τη θεραπεία, μετά δε το πέρας της θεραπείας οι ασθενείς αφιέρωναν στο θεό ένα ανάθημα (Εικ. 9), που συνήθως παρίστανε το θεραπευμένο μέρος του σώματος. Ενδιαφέρον είναι πως σε αρκετά Ασκληπιεία, ιδιαίτερα όμως σ' αυτό της Επιδαύρου, έχουν ανακαλυφθεί μαρμάρ-

Εικόνα 7. Ασκληπιείο: ασθενείς περιμένοντας στα όνειρά τους να εμφανισθεί ο Ασκληπιός και να τους υποδείξει τρόπο θεραπείας. Στους τοίχους αναρτούσαν αναθήματα.

Εικόνα 8. Σκηνή εγκοίμησης (ανάγλυφο, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας).

νες πλάκες πάνω στις οποίες αναγράφονται τα ονόματα εκείνων που είχαν θεραπευθεί, καθώς και οι αρρώστιες τους και η μέθοδος θεραπείας. Οι αρρώστιες που αναφέρονται είναι πολλές και διάφορες, όπως πλευρίτιδα, χοιράδωση, κισσοί, ρευματισμοί, λιθίαση, έλκη, ψυχικά νοσήματα, αδράνεια της μήτρας, οφθαλμία, κατάγματα κλπ.

Από τους γιούς του Ασκληπιού ο μεν Ποδαλείριος ήταν γενικός ιατρός, ο δε Μαχάων χειρουργός. Από τις κόρες του η Υγεία ήταν μυθολογική θεότητα, προσωποποίηση της ευεξίας του σώματος, της ψυχής και του πνεύματος. Η γνωστή θαυμάσια κεφαλή της Υγείας, που φυλάσσε-

Εικόνα 9. Αναθηματικό ανάγλυφο στον Ασκληπιό από άρρωστο που θεραπεύθηκε, πιθανώς από κισσούς (Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας).

ται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας, είναι έργο του περίφημου γλύπτη Σκόπα (Εικ. 10). Η Ιαώ ήταν θεραπεύουσα θεότητα. Η Πανάκεια, επειδή πιστεύονταν ότι είχε την ικανότητα να θεραπεύει οποιαδήποτε αρρώστια, έδωσε το όνομά της σε διάφορα φάρμακα, τα οποία θεω-

Εικόνα 10. Κεφαλή της θεάς Υγείας (Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας).

ρούνταν ότι μπορούσαν να θεραπεύσουν, δήθεν, αν όχι όλες, τουλάχιστον μεγάλο αριθμό νόσων. Η Αίγλη και η Ακεσώ ήταν θεραπεύτριες σωματικών και ψυχικών νοσημάτων.

Η Ιατρική των προϊπποκρατείων φιλοσόφων

Λίγο πριν από την εμφάνιση του Ιπποκράτη ήκμασαν σε διάφορα μέρη ελληνικές ιατρικές σχολές. Οι σπουδαιότερες απ' αυτές ήταν:

1. Η "Σχολή της Κνίδου" στη Μικρά Ασία (7ος π.Χ. αιώνας). Οι ιατροί της Σχολής διενεργούσαν σημαντικό αριθμό χειρουργικών επεμβάσεων. Περιέγραψαν με λεπτομέρειες μεγάλο αριθμό νόσων και στο σύγγραμμά τους με τον τίτλο "Κνίδιαι Γνώ-

μαι” περιέχεται πλήθος συνταγών. Κύριοι εκπρόσωποι είναι ο Κτησίας, ο Ευρυφών, ο Ηρόδικος.

2. Η “Σχολή της Κω” (6ος π.Χ. αιώνας). Τα χαρακτηριστικά της Σχολής αναφέρονται στο κεφάλαιο για τον Ιπποκράτη, ο οποίος υπήρξε ο κύριος εκπρόσωπός της και στη συνέχεια βέβαια οι απόγονοί του, οι Ασκληπιάδες.

3. Η “Σχολή του Κρότωνα” στη Σικελία (5ος π.Χ. αιώνας). Η Σχολή αυτή έγινε η βάση της επιστημονικής Ιατρικής, στηρίχθηκε δε στη φυσική και τη φιλοσοφική θεωρία. Ιδρυτής θεωρείται ο Πυθαγόρας, ο πρώτος που ασχολήθηκε επιστημονικά με την Ανατομική και τη Φυσιολογία. Όμως, στο ιατρικό τμήμα αυτής αναδείχθηκαν ο Κτησιφών, ο Αλημέων, ο Φιλόλαος, ο Εμπεδοκλής.

Στην προώθηση όμως της αρχαίας ελληνικής Ιατρικής συνέβαλαν και οι φιλόσοφοι, οι φυσιοδίφες, οι ριζοτόμοι-βοτανολόγοι ιατροί, οι ιατρογυμναστές. Οι πρώτοι Έλληνες φιλόσοφοι, οι οποίοι ήταν και φυσιοδίφες και βιολόγοι, συνέβαλαν ουσιαστικά. Στην πραγματικότητα, η απαρχή της επιστημονικής Ιατρικής συμπίπτει με τη γένεση της ελληνικής Φιλοσοφίας, καθώς οι φιλόσοφοι προσπαθούσαν να εξηγήσουν τα φαινόμενα της φύσης και να ερευνήσουν τους νόμους της.

Η σημαντικότερη Φιλοσοφική Σχολή ήταν αυτή της Μιλήτου στη Μικρά Ασία (6ος-5ος π.Χ. αιώνας), με κύριους εκπροσώπους το Θαλή, τον Αναξίμανδρο, τον Αναξίμενη. Πρώτη η Σχολή αυτή διατύπωσε την αντίληψη για τη φύση ως κάτι το ζωντανό. Σύμφωνα μ’ αυτήν οι θεμελιώδεις ουσίες από τις οποίες προέρχονται τα πάντα είναι τέσσερις: το νερό, ο αέρας, η γη και η φωτιά.

Ο Ηράκλειτος ανέπτυξε την ιδέα της αλλαγής: «τα πάντα ρει».

Οι ατομικοί φιλόσοφοι Λεύκιππος και

Δημόκριτος δημιούργησαν τη “θεωρία του ατόμου”, ως του απειροελάχιστου και αδιαιρέτου πρωταρχικού στοιχείου της ύλης. Εξάλλου, η μεγάλη αγάπη των Ελλήνων για τον Αθλητισμό οδήγησε στη δημιουργία γυμναστηρίων. Έτσι εμφανίστηκαν οι γυμναστές-ιατροί, οι οποίοι μέσα από την εμπειρία τους από τα ατυχήματα που συμβαίνουν στους αθλούμενους προήγαγαν την αντιμετώπιση των εξαρτημάτων, των καταγμάτων και άλλων μικροχειρουργικών επεμβάσεων.

2. Ιπποκρατική Ιατρική

Η λαμπρότερη περίοδος της αρχαίας ελληνικής Ιατρικής συμπίπτει με το “Χρυσούν Αιώνα” κατά τον οποίο μεγαλοούργησε ο Περικλής, άνθησαν οι Επιστήμες, οι Τέχνες και τα Γράμματα και αναδείχθηκαν επιφανείς άνδρες, όπως οι φιλόσοφοι Σωκράτης και Πλάτων, ο ιστορικός Θουκυδίδης, οι τραγωδοί Σοφοκλής και Ευριπίδης, ο ποιητής της κωμωδίας Αριστοφάνης, οι γλύπτες Φειδίας και Πραξιτέλης και πολλοί άλλοι. Τότε ήκμασε και ο Ιπποκράτης.

Ο μεγάλος Κώος ιατρός, ο “πατήρ της Ιατρικής” όπως αποκαλείται, γεννήθηκε περί το 460 π.Χ. Σπούδασε Ιατρική στις Σχολές της Κω και της Κνίδου. Ταξίδεψε σε πολλά μέρη της Ελλάδας και εκτός αυτής. Πέθανε στη Λάρισα όπου πιθανότατα βρίσκεται κοντά και ο τάφος του, σε πολύ μεγάλη ηλικία (μεταξύ 90 και 104 ετών). Απέκτησε τόσο μεγάλη φήμη ώστε τον προσκάλεσε ο βασιλιάς της Μακεδονίας Περδίκας ο Β΄ για να τον θεραπεύσει. Όταν, όμως, τον προσκάλεσε ο βασιλιάς της Περσίας Αρταξέρξης να πάει στην Περσία για να τον θεραπεύσει, ο Ιπποκράτης αρνήθηκε. Τα συγγράμματα τα οποία σώζονται σήμερα και τα οποία θεωρούνται ότι συνέγραψε ο Ιπποκράτης είναι 57, πιθανώς, όμως, μερικά από αυτά

να γράφτηκαν από τους διαδόχους του. Τα έργα αυτά αποτελούν την καλούμενη "Ιπποκράτειο Συλλογή" και είναι γραμμένα στην ιωνική διάλεκτο, σύμφωνα δε με τον αείμνηστο ακαδημαϊκό ιατρό Αρ. Κούζη είναι τα εξής:

A. ΓΕΝΙΚΑ

1) Όρκος, 2) Νόμος, 3) Περί Αρχαίας Ιητρικής, 4) Περί ιητρού, 5) Περί Τέχνης, 6) Περί ευσημοσύνης, 7) Παραγγελία, 8) Αφορισμοί.

B. ΑΝΑΤΟΜΙΚΑ – ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

9) Περί ανατομής, 10) Περί καρδίας, 11) Περί σαρκών, 12) Περί αδένων, 13) Περί οστέων φύσιος, 14) Περί φύσιος ανθρώπου, 15) Περί γονής, 16) Περί φύσιος παιδίου.

Γ. ΔΙΑΙΤΗΤΙΚΑ

17) Περί τροφής, 18) Περί διαίτης, 19) Περί διαίτης υγιεινής.

Δ. ΠΑΘΟΛΟΓΙΚΑ

20) Περί αέρων, υδάτων, τόπων, 21) Περί χυμών, 22) Περί κρίσεων, 23) Περί κρίσιμων ημερών, 24) Περί εβδομάδων, 25) Περί φυσών.

Ε. ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΑ

26) Προγνωστικόν, 27) Προρρητικόν, 28) Κωκαί Προγνώσεις.

ΣΤ. ΕΡΓΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΝΟΣΟΛΟΓΙΑΣ

29) Περί Επιδημιών, Βιβλία Επτά, 30) Περί παθών, 31) Περί νούσων, 32) Περί των εντός παθών, 33) Περί Ιερής νούσου, 34) Περί τόπων των κατ' άνθρωπον.

Ζ. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ

35) Περί διαίτης οξέων, 36) Περί υγρών χρήσιος.

Η. ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΑ

37) Κατ' Ιητρείον, 38) Περί ελκών, 39) Περί αιμορροϊδών, 40) Περί συρίγγων, 41) Περί των εν κεφαλή τραυμάτων, 42) Περί αγμών, 43) Περί άρθρων εμβολής, 44) Μοχλικός.

Θ. ΟΦΘΑΛΜΟΛΟΓΙΚΑ

45) Περί όψιος.

Ι. ΜΑΙΕΥΤΙΚΑ – ΓΥΝΑΙΚΟΛΟΓΙΚΑ

46) Περί παρθενίων, 47) Περί γυναικείης φύσιος, 48) Περί γυναικείων, Βιβλίον Α' και Β', 49) Περί αφόρων, 50) Περί επικύσιος, 51) Περί επταμήνου και οκταμήνου, 52) Περί εγκατατομής εμβρύου.

ΙΑ. ΠΑΙΔΙΑΤΡΙΚΑ

53) Περί οδοντοφυΐας.

ΙΒ. ΠΟΙΚΙΛΑ

54) Επιστολαί (Είκοσι τέσσαρες), 55) Δόγμα των Αθηναίων, 56) Επιβώμιος, 57) Πρεσβευτικός.

Η "Ιπποκρατική Ιατρική" είχε ορισμένα θεμελιώδη χαρακτηριστικά πάνω στα οποία χτίστηκε η σύγχρονη Ιατρική. Απελευθέρωσε την Ιατρική από τις δεισιδαιμονίες και τη μαγεία και τόνισε ότι οι ασθένειες έχουν φυσικά αίτια. Έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην παρατήρηση της πορείας της ασθένειας με αποτέλεσμα οι Ιπποκράτειοι ιατροί να αποκτούν τεράστια εμπειρική γνώση. Η παρατήρηση βασιζόταν κυρίως στην εξέταση και την ψηλάφηση του ασθενούς. Επίσης, χρησιμοποιούσαν ένα είδος πρώιμης στηθοσκόπησης, όπως για παράδειγμα τη λεγόμενη "σεισίν" κατά την οποία έσειαν τον άρρωστο και αφουγκράζονταν την κίνηση των υγρών του σώματός του.

Οι Ιπποκράτειοι ιατροί ενδιαφέρονταν κυρίως για την πρόγνωση και τη θεραπεία της νόσου και λιγότερο για τη διάγνωσή της, δηλαδή η έμφαση, που έδιναν, δεν ήταν τόσο προς την αρρώστια όσο προς τον ίδιο τον άρρωστο, γιατί ο άνθρωπος αντιμετωπιζόταν ως ενιαίο ψυχοσωματικό σύνολο και δεν τους ενδιέφερε η βλάβη του μέρους.

Η θεραπεία είχε κι αυτή σκοπό στην ίαση ολόκληρου του σώματος κι όχι ενός μέρους του. Η θεραπεία βασιζόταν στην αντίληψη ότι η φύση από μόνη της έχει θεραπευτικές ικανότητες και πως ο ρόλος του ιατρού είναι να βοηθήσει τη φύση στη

θεραπεία. Όπως πληροφορούμαστε από τον “Όρκο”, τους “Αφορισμούς” και άλλα έργα, η εξάσκηση της Ιατρικής διέπεται από υψηλές ηθικές αρχές.

Κατά τον Ιπποκράτη ο ιατρός πρέπει να είναι τίμιος, σοβαρός, νηφάλιος, αξιοπρεπής στην εμφάνιση, καλοσυνάτος, επιδέξιος, αποφασιστικός, προσεκτικός, σεμνός, φιλόανθρωπος. Ο “Όρκος” του, τον οποίο και σήμερα δίνουν οι ιατροί σ’ όλο τον κόσμο, περιέχει ύψιστες αρχές δεοντολογίας, σύμφωνα με τις οποίες οι ιατροί πρέπει να εξασκούν το επάγγελμα (Εικ. 11 και 12).

3. Μεταϊπποκρατική Ιατρική

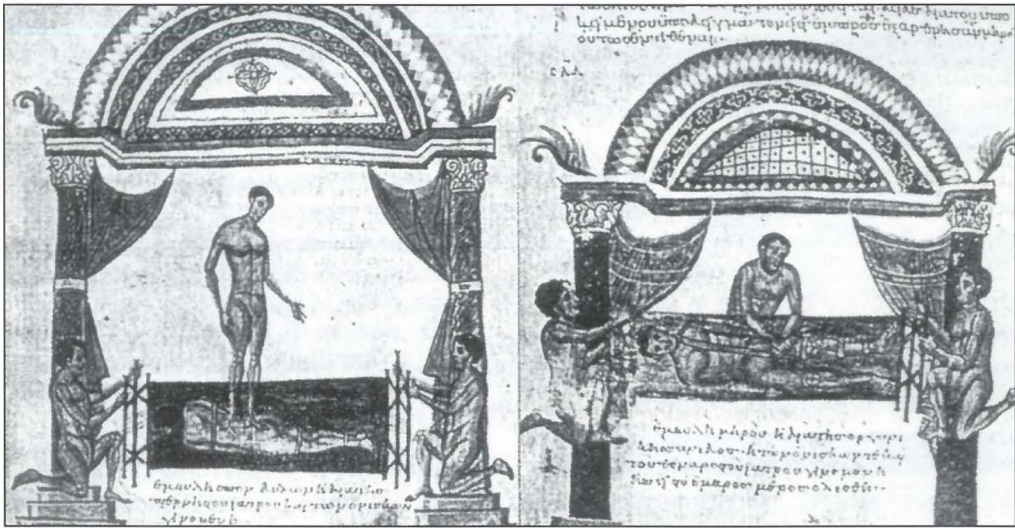
Η Σχολή της Κω όφειλε κατά ένα μεγάλο μέρος την ακμή της στους διαδόχους του Ιπποκράτη, είτε αυτοί έμαθαν την τέ-

χνη της Ιατρικής κατευθείαν από το μεγάλο διδάσκαλο, είτε από τους μαθητές του. Έτσι, περίφημοι ιατροί ήταν οι δύο γιοί του Ιπποκράτη, ο Θεσσαλός και ο Δράκων. Στη Σχολή της Κω ανήκε και ο Κριτόδημος, που ήταν ιατρός του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ο δε Διοκλής θεωρείτο στην αρχαιότητα ως ο σπουδαιότερος ιατρός μετά τον Ιπποκράτη.

Ο μεγάλος φιλόσοφος Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.) είναι και στο πεδίο της Ιατρικής πρωτοπόρος. Για τις παρατηρήσεις του στα φυτά και τα ζώα, αποτέλεσμα μακροχρόνιων πειραματικών ερευνών, κατατάσσεται από πολλούς –και δίκαια– ως ο ιδρυτής της Βιολογίας. Ο Αριστοτέλης είχε επίσης πολλές γνώσεις στον κλάδο της Υγιεινής και επιπλέον βοήθησε σημαντικά στην πρόοδο της αναπαραγωγής.

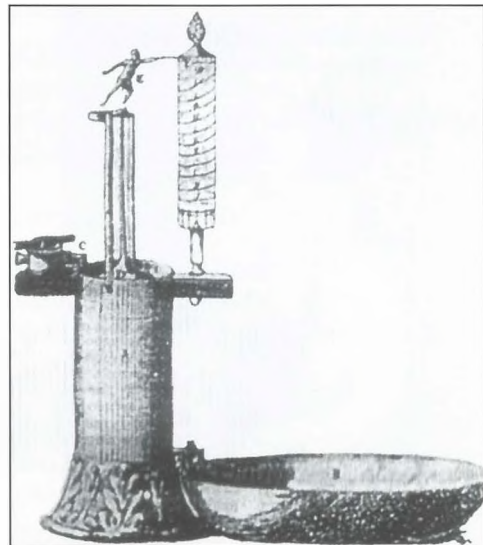
Εικόνα 11. Η ελιά του Ιπποκράτη στην Κω. Αναπαράσταση, 19ος αιώνας.

Εικόνα 12. Το "Ιπποκράτειο βάθρο" με τη βοήθεια του οποίου ο Ιπποκράτης έκανε ανατάξεις εξαρτημάτων. Βυζαντινός κώδικας 11ου αιώνα (Φλωρεντία).

Αλεξανδρινή περίοδος

Τον 3ο π.Χ. αιώνα ο ελληνικός πολιτισμός και κατά συνέπεια και η Ιατρική εξαπλώθηκαν με τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου και η Αλεξάνδρεια έγινε κέντρο πολιτισμού. Η Αλεξανδρινή Ιατρική έκανε μεγάλες προόδους, όμως η διάρκειά της ήταν σύντομη, γιατί όταν το βασίλειο των Πτολεμαίων άρχισε να παρακμάζει, παρήκμασε κι αυτή. Η μεγάλη πρόοδος της Σχολής συντελέστηκε στην Ανατομία και τη Φυσιολογία χάρη στη συστηματική άσκηση της Νεκροτομίας. Η Αλεξανδρινή περίοδος είναι η μοναδική στην ιστορία της αρχαίας ελληνικής Ιατρικής κατά την οποία η Ανατομία νομιμοποιείται για επιστημονικούς σκοπούς. Ιδρυτές της Σχολής ήταν ο Ηρόφιλος (323-285 π.Χ.) και ο Ερασίστρατος (310-250 π.Χ.). Έτσι, μελετήθηκε η ανατομία του νευρικού συστήματος, των οφθαλμών, των αγγείων, των γεννητικών οργάνων. Ο Ηρόφιλος θεωρείται ότι ανακάλυψε τρόπο να μετρά τους σφυγμούς (κλεψύδρα) (Εικ. 13). Επίσης,

Εικόνα 13. Η κλεψύδρα του Ηρόφιλου (300 π.Χ.) είναι το πρώτο όργανο με το οποίο μετρήθηκε ο σφυγμός και η πίεση.

αναπτύχθηκαν η Γυναικολογία, η Μαιευτική και η Εμβρυολογία και εκτελούνταν δύσκολες χειρουργικές επεμβάσεις (τρυπανισμοί κρανίων, λαπαροτομίες, ακρωτηριασμοί κ.ά.).

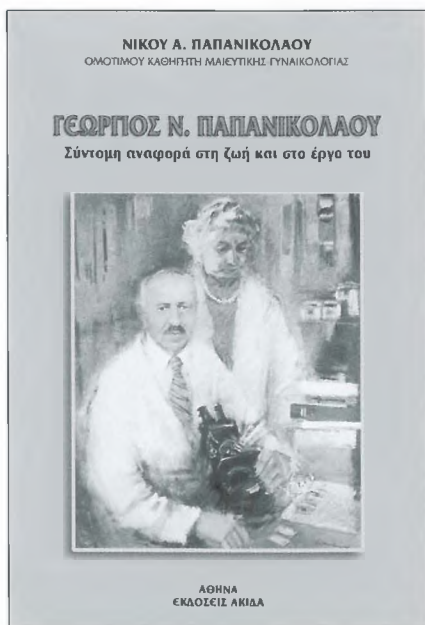
Η τελευταία πράξη της αρχαίας ελληνικής Ιατρικής εκτυλίχθηκε στη Ρώμη. Ήδη από τον 3ο π.Χ. αιώνα πολλοί αξιόλογοι Έλληνες ιατροί άρχισαν να εγκαθίστανται στη Ρώμη, όπου δέσποσε η προσωπικότητα του Ασκληπιάδη (124-43 π.Χ.). Όλοι σχεδόν οι Ρωμαίοι ηγεμόνες είχαν ως προσωπικούς ιατρούς Έλληνες.

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ

1. **Ackerknecht, E.:** Ιστορία της Ιατρικής. Εκδόσεις "Μαραθία", Αθήνα, 1998.
2. **Castiglioni A.:** Ιστορία της Ιατρικής. Εκ-

δόσεις "Πυραμίδες", Αθήνα, 1963.

3. Εγκυκλοπαίδεια "ΗΛΙΟΣ".
4. Εγκυκλοπαίδεια "ΠΑΠΥΡΟΣ – ΛΑΡΟΥΣ – ΜΠΡΙΤΤΑΝΙΚΑ".
5. **Κούζης Α.:** Ιστορία της Ιατρικής.
6. **Ντόλατζας Θ.:** Η εξέλιξη της Ιατρικής μέσω της Τέχνης. Εκδόσεις "Γραφίδα", Αθήνα, 1999.
7. **Πουρναρόπουλος Γ.:** Ιπποκράτης – Άπαντα τα έργα. Εκδόσεις "Μαρτίνοσ Α.", Αθήνα, 1963.
8. **Σπανδάγος Β., Σπανδάγου Ρ., Τραύλου Δ.:** Οι ιατροί και οι φαρμακολόγοι της Αρχαίας Ελλάδας. Εκδόσεις "Αίθρα", Αθήνα, 1996.
9. **Ελληνική Ιατρική:** Εφημερίδα "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ – Επτά Ημέρες", 1997.
10. **Η Τεχνολογία των Αρχαίων Ελλήνων:** Εφημερίδα "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ – Επτά Ημέρες", 1998.

σφέρει στην πρόληψη, διάγνωση και καταπολέμηση του καρκίνου του τραχήλου της μήτρας. Περιττή η αναφορά στη σημασία του ρόλου της Μαίας και του Μαιευτή στην αντιμετώπιση του καρκίνου του τραχήλου της μήτρας.

Συνάδελφοι,

Με ιδιαίτερη ικανοποίηση σας ανακοινώνουμε ότι με την ευγενή χορηγία της Εταιρείας "PROCTER & GAMBLE HELLAS" κυκλοφόρησε από τις Εκδόσεις "ΑΚΙΔΑ" Α. ΜΑΚΡΗ και για λογαριασμό του Συλλόγου μας το βιβλίο:

"ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Σύντομη αναφορά στη ζωή και το έργο του"

του γνωστού και από τις στήλες του περιοδικού μας ιατρού και συγγραφέα Νίκου Α. Παπανικολάου, Ομότιμου Καθηγητού Μαιευτικής και Γυναικολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ο συγγραφέας δώρισε το δικαίωμα της έκδοσης του βιβλίου του στο Σ.Ε.Μ.Α., από τα γραφεία του οποίου θα διατίθεται δωρεάν προς όλους τους Συνάδελφους, θέλοντας έτσι να κάνει ευρύτερα γνωστή τη μεγάλη προσφορά του Γεωργίου Ν. Παπανικολάου στην ανθρωπότητα με το σωτήριο "TEST PAP", που τόσα έχει προ-